

товність України»; приватним сектором розроблено та винесено на суспільне обговорення проект програми розвитку ІКТ-сфери «Електронна Україна» тощо. На реалізацію кожного із зазначених проектів розробниками (державою, міжнародними структурами, приватним сектором) зарезервовано певні кошти. Отже, актуальним завданням сучасного етапу є створення єдиного програмного документа щодо інформатизації України та консолідація ресурсів суспільства задля забезпечення її виконання.

Актуальним тактичним завданням національної інноваційної системи в Україні на сучасному етапі є запуск процесів масового оновлення всіх сфер господарської діяльності. У цьому аспекті ключовим питанням є усунення розриву інноваційного процесу між стадіями виникнення нового знання та його впровадженням у практичну діяльність. Дослідження свідчать, що такий стан викликаний наступними чинниками:

- низький попит вітчизняного ринку на інновації;
- відсутність прошарку агентів, спроможних до ефективної трансформації наукових знань у технології і швидкої їх дифузії серед господарських суб'єктів;
- несформованість інфраструктури інноваційної діяльності, функція якої полягає в комплексній експертизі, розробці і ресурсному забезпеченні інноваційних проектів, просуванні нової продукції на внутрішньому та світовому ринках.

В Україні накопичено великий масив вітчизняних винаходів, створення мінімально достатніх умов для використання яких спроможне надати потужний поштовх розгортанню інноваційних процесів в країні і в перспективі створити умови для спонтанної ліквідації «вузьких місць» національної інноваційної системи під впливом ринкових стимуляторів. Відповідно, практичним завданням розвитку НІС в короткостроковому періоді є впровадження механізмів стимулювання попиту та пропозиції на інноваційні продукти за одночасного розвитку інфраструктури інноваційної діяльності.

Консолідація зусиль наукових, урядових, бізнесових кіл суспільства на оптимальному комплексному вирішенні методологічних, стратегічних та тактичних проблем формування національної інноваційної системи спроможне відкрити перспективи для впровадження інноваційної моделі розвитку країни, забезпечити підвищення темпів економічного зростання, прискорити та полегшити процеси європейської інтеграції України.

1.3. Інвестиційний ресурс інноваційного розвитку

Сьогодні головним фактором економічного зростання є ефективні інвестиції в інноваційний процес, які забезпечують перманентну структурну перебудову економіки на новій технологічній основі. Високий рівень продуктивності обумовлюється не просто інвестиціями в основний капітал, а інвестиціями, які дозволяють формувати новий тип еко-

номіки — економіки, яка базується на знаннях (знаннєвої економіки) [33]. Неспроможність країни інвестувати ефективну структурну перебудову національної економіки у відповідності до вимог сучасної технологічної парадигми (технологічного укладу) чи зволікання з інвестуванням таких структурних змін не просто гальмує її розвиток, а й призводить до економічної деградації [34].

Особливість сучасного етапу еволюції світової економіки і, відповідно, новизна концепції знаннєвої економіки полягають у тому, що принципи політики для досягнення світового лідерства стають необхідністю і для пересічних країн, якщо вони прагнуть потужного сталого розвитку. Як підтвердження такого висновку пошлемося на вимоги, які Європейський Союз (ЄС) висунув до країн-кандидатів для вступу в ЄС¹. Обов'язковість розбудови у найкоротші терміни знаннєвої економіки обумовлена для них саме тим, що сьогодні неможливо уникати (чи зволікати з реалізацією) стратегії розвитку, яку застосовують країни-лідери, зокрема Європи, і не бути аутсайдером. Зрозуміло, що сучасна європейська спільнота не хоче отримати «інтеграційний» тягар.

Зазначені особливості концепції знаннєвої економіки були узагальнені переважно у процесі емпіричного порівняльного аналізу тенденцій і рушійних сил розвитку різних країн. До такого ж результату привела і логіка розвитку теорій економічного зростання, у «надрах» яких формувалася категоріальна термінологія даної концепції, і де треба шукати її методологічні витоки та обґрунтування висновку, що інноваційне інвестування сьогодні вважається вирішальним фактором економічного розвитку [35]. У цьому контексті авангардними стали також дослідження нео-шумпетеріанської школи щодо впливу змін технологій і відповідної структури виробництва на економічний розвиток [36].

Одна з головних проблем впровадження концепції знаннєвої економіки — необхідність значних інноваційних інвестицій для її реалізації. Тому динамізм економік країн, що розвиваються, прямо залежить від їх спеціальних неординарних зусиль і спеціальної інвестиційної політики проривного типу. Цей висновок є дуже важливим для українського політикуму, переважна більшість якого обмежується деклараціями щодо прихильності до «інноваційного вектора економічного зростання», продовжуючи зволікати із запровадженням діючих заходів для стимулювання інноваційних інвестицій у прогресивну структурну перебудову української економіки.

¹ На конференції Європейських міністрів у Варшаві (11—12 травня 2000 р.) країни Східної та Центральної Європи визнали стратегічні цілі «Лісабонської стратегії» та прийняли вимоги реалізовувати запропонований ним «План дій» у рамках програми «e-Європа». Відповідний «План дій e-Європа+» був прийнятий Прем'єр-Міністрами країн-кандидатів під час Європейського Самміту у Гетеборзі 15-16 червня 2001 р. Результати моніторингу ЄС щодо інноваційної політики країн-кандидатів див.: «Innovation Policy in Six Candidate Countries: the Challenges» (<http://www.cordis.lu/innovation-policy/studies/>)

Такий стан речей несподівано отримав концептуальну підтримку. У книзі з актуальною назвою «Економіка знань: виклики глобалізації та Україна» [37], яка має всі ознаки програмного теоретичного документу, провідні ідеологи сучасної української економічної політики, ґрунтовно розкриваючи актуальність інноваційного інвестування, раптом роблять висновок, що: «Ми маємо подолати ілюзорні уяви щодо можливості забезпечення постіндустріальної трансформації української економіки вже на нинішньому етапі розвитку. Це чистої води романтизм. Насправді необхідно говорити про структурну відповідність інвестиційної моделі, яка утверджується, завданням реіндустріалізації виробничого потенціалу держави... Серйозні резерви індустріальної модернізації є основою потужного потенціалу зростання, який утримує українська економіка і який нині реалізується.... Країни постіндустріалізму такого сегменту економіки не мають. Вони його фактично ліквідували. Їхня спеціалізація - постіндустріальна продукція. Однак країнам периферійної зони... потрібна передусім продукція індустріального модернізму» [37].

Концепція знаннєвої економіки, яка базується на ретельному вивченні світового досвіду запровадження різних стратегій розвитку, наразі спростовує вищезазначену логіку. В термінах неошумпетеріанських теорій можна зазначити, що намагання країни залишитися у попередньому технологічному укладі, відмовляючись від економічних змагань на теренах авангардних технологій сучасності, відкидає її в аутсайтери економічного добробуту. Це відбувається тому, що традиційна продукція, стаючи масовою, поступово втрачає граничний дохід, який на конкурентних ринках прямує до нульової позначки. Через це країни, що спеціалізуються на такій продукції, з часом стають бідними країнами. Прикладів цьому є багато.

В епоху індустріалізації всі успішні аграрні країни, які перед тим були світовими лідерами заможності і зупинилися в аграрному технологічному укладі, стали найбіднішими країнами (наприклад, так звані «рисові економіки») [38]. Окремі латиноамериканські країни (Аргентина, Уругвай), які активно реалізували рецепти індустріалізації другої половини ХІХ століття, були серед світових економічних лідерів першої чверті ХХ століття. Зупинка у цьому технологічному укладі відкинула їх далеко назад.

На користь зазначеному висновку прислужують також дані щодо структурної динаміки світового експорту за останню чверть ХХ сторіччя (рис. 1.2). Звертає на себе увагу суттєве збільшення частки наукомісткої продукції та драматичне зменшення частки низькодохідних товарів первинної обробки. Висока та середня наукомісткість виробництва вказує на його належність до сучасного технологічного укладу — сьогодні постіндустріального [39].

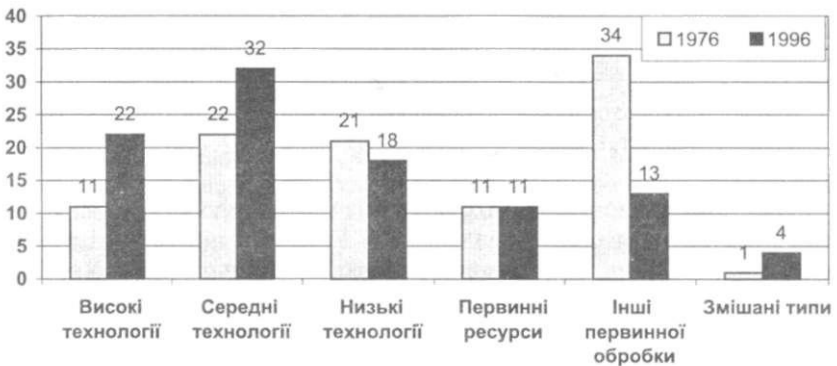
На фоні наведених світових тенденцій міжнародна конкурентоспроможність української економіки виглядає дуже блідло. За нашими приблизними розрахунками², протягом 1994-1999 рр. показник частки

² Міжнародна уніфікація української статистики технологічного розвитку - ще попередю.

наукоємких виробництв в експорті обробної промисловості України скоротився з 12,5% до 8,6%. Для 2003 р. Держкомстат визначив цей показник на рівні 5%.

Проте лідери знаннєвої економіки суттєво підвищили цей індикатор. Наприклад Фінляндія у середині 80-х років минулого сторіччя мала таку ж, як Україна сьогодні, 5-відсоткову частку продукції галузей високих технологій в експорті продукції обробної промисловості, а в 2002 р. - 20%. Цей показник був відповідно у 1980 та 1998 рр.: у С Ш А - 19 і 27,5% (абсолютний обсяг високотехнологічного експорту відповідно дорівнював (55 і 190 млрд. дол. С Ш А); у Південній Кореї — 7,7 і 24,4% (2 і 33 млрд. дол. С Ш А); у Китаї - 5,6 і 15,6% (1 і 27 млрд. дол. С Ш А))³. Причому аналітики зазначають, що в малих країнах раніше експорт переважно формувала моногалузь, а тепер високотехнологічний експорт є диверсифікованим. Це забезпечує також значний позитивний баланс у торгівлі продукцією галузей високих технологій.

Слід зазначити високі темпи нарощування обсягів інвестування науково-технічної сфери країнами-аутсайдерами СС та малими країнами - лідерами розбудови знаннєвої економіки (Фінляндія та Ірландія). Так, за даними Євростата, зазначені витрати у середньорічному вимірі зростали з 1995 р. такими темпами: у Фінляндії - 13,5%, Греції — 12,0%, Португалії - 9,9%, Ірландії - 8,2%, Іспанії - 6,9%, при середньому темпі СС — 3,4% [40]. Це ілюструє висновок концепції знаннєвої економіки про необхідність для менш розвинутих держав застосовувати в економічній політиці підходи і філософію зростання передових країн.

Рис. 1.2. Структура міжнародної торгівлі товарами за рівнем наукоємкості їх виробництва у 1976 і 1996 роках:

Джерело: World Development Report (1998/99): Knowledge for Development. — The World Bank, 1999. — С. 28.

³ Підраховано за: Science and Engineering Indicators 2002. - NSF, National Science Board, 2002, App. table 6-1.

При оцінці українського інвестиційного потенціалу інноваційного економічного зростання в літературі найчастіше звертають увагу на недостатність внутрішніх інвестиційних ресурсів [41, 42]. Разом з тим аналіз макроекономічних ресурсів інвестиційного процесу за методологією системи національних рахунків свідчить про те, що відносний рівень валового нагромадження основного капіталу в Україні залишається досить високим, незважаючи на трансформаційні кризові явища. Так, хоча частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП з 1993 р. знижувалася, у 1997–2002 рр. вона практично стабілізувалася на рівні трохи більше 19% [43]. Цей показник перевищує такий показник Польщі, Угорщини, Чехії, Болгарії, а відносний рівень капіталоутворення в Україні є одним з найвищих у світі [44] (табл. 1.1). Тут представлені розраховані нами щодо до ВВП України частки інвестицій, валового нагромадження капіталу та національних збережень. Звертає на себе увагу значна частка національних заощаджень у ВВП України: за 1999–2002 рр. вона була у межах 23,0–24,8%, що вказує на інвестиційний потенціал економіки. Однак частка інвестицій у ВВП є значно меншою (у 2002 р. – 16,8%).

Таблиця 1.1

Зміна часток інвестицій (І), валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) та національного збереження (НЗ) у ВВП України за 1996–2002 рр., %

Співвідношення показників	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
І/ВВП	15,4	13,3	13,5	13,5	13,9	16,0	16,8
ВНОК/ВВП	20,7	19,8	19,6	19,3	19,7	19,7	19,2
НЗ/ВВП	20,1	18,4	18,5	23,0	24,8	23,4	24,6

Джерело: Розраховано за: Національні рахунки України за 2002 рік: Стат. зб. — К.: Держкомстат, 2003.

До схожих висновків можна прийти, аналізуючи відносні обсяги інвестування інноваційної діяльності в Україні у порівнянні з іншими країнами. У 2002 р. інвестування інноваційної діяльності в Україні дорівнювало 3,014 млрд. грн., що складало 1,35% ВВП. Небагато розвинутих країн випереджають Україну за цим коефіцієнтом [45].

Таким чином, відносний інвестиційний потенціал України є досить великий. Наявна пропорція капіталоутворення притаманна країнам, які здійснюють активну політику економічного зростання: накопичення запасу капіталу за рахунок зменшення споживання. Однак в Україні, хоча зростання і відбувається, але потенціал внутрішнього інвестування не реалізується повною мірою. Цей парадокс пояснюється неефективною структурою капітальних вкладень, яка не відповідає інноваційній стратегії зростання. Конкретне інноваційно-технологічне наповнення капіталоутворення залишається вкрай не задовільним.

Такий висновок ми отримали внаслідок дослідження інвестиційних процесів у промисловості України із застосуванням нео-шумпетеріанської методології аналізу структури інвестицій у виробництва, які належать до різних технологічних парадигм (укладів) [46]. До 2000 р. включно Держкомстат подавав структуру виробництва за галузевим принципом. Починаючи з 2001 р. українська економічна статистика перейшла на більш міжнародну уніфіковану класифікацію виробництва за видами економічної діяльності. Це створило труднощі для порівняльного аналізу структури виробництва, віддзеркаленої цими різними класифікаціями. Тому сьогодні треба визначитися з новою класифікацією видів виробництв стосовно технологічних укладів.

Для статистичного виділення виробництв за технологічними укладами використано підходи, які застосовуються Організацією Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР). Тут застосовується принцип розподілу промислових виробництв на групи за сучасністю технологій, що використовуються: високотехнологічні, середньотехнологічні, низькотехнологічні, інші виробництва промисловості. Як показано в [47], така класифікація фактично збігається з класифікацією за технологічними укладами. Високотехнологічні галузі відповідають п'ятому укладу, середньотехнологічні — четвертому, низькотехнологічні — третьому укладу.

Слід зауважити, що класифікація технологій, застосована ОЕСР, переважно охоплює обробну промисловість і, що для нас є важливим, вона узгоджена з Міжнародною стандартною галузевою класифікацією всіх видів економічної діяльності (ISIC 2), створеною для задоволення потреби в міжнародному порівняльному аналізі.

Стрижневим елементом об'єднання складових обробної промисловості в окремі технологічні кластери є продуктовий принцип, тобто об'єднання в таксони технологій, які застосовуються в основному виді діяльності підприємств для виробництва товарів та послуг. Проте не завжди той чи інший технологічний таксон зорієнтований лише на кінцеву продукцію. Перехід до кожного наступного технологічного рівня класифікації виробництва кінцевих товарів ускладнює їх представлення в різних технологічних групах. Так, наприклад, галузь «Літакобудування» (3845 — виробництво, зборка, реконструкція і ремонт літаків, планерів і деталей та вузлів до літаків), згідно з технологічною класифікацією ОЕСР належить до кластеру середньотехнологічних виробництв. Проте виробництво електроприладів для повітряної навігації та вимірювальних інструментів для літаків входить до груп 383 і 385, котрі належать до високотехнологічних виробництв.

Використовуючи такий підхід, ми згрупували позиції видів економічної діяльності, які представлені в статистичних бюлетенях Держкомстату, в контексті репрезентації технологічних укладів наступним чином:

П'ятий технологічний уклад: виробництво електричного та електронного устаткування.

Четвертий технологічний уклад: харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів; легка промисловість; виробництво деревини та виробів з деревини; целюлозно-паперова промисловість та видавнича справа; виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення; хімічна та нафтохімічна промисловість; виробництво інших неметалевих мінеральних виробів; машинобудування, ремонт і монтаж машин та устаткування (без виробництва електричного та електронного устаткування); інше виробництво, яке не належить до інших угруповань.

Третій технологічний уклад: добувна промисловість, металургія та оброблення металу, виробництво електроенергії, газу та води.

Розглянемо структуру інвестицій в основний капітал у промисловості України за 2003 р. у розрізі належності видів економічної діяльності до визначених трьох технологічних укладів (табл. 1.2).

Як видно з табл. 1.2 у промисловості України половина інвестицій в основний капітал спрямовується у виробництва, які належать до 3-го технологічного укладу, 46% — до 4-го, і тільки 3% таких інвестицій припадає на виробництва 5-го технологічного укладу. Це свідчить про те, що інвестиційний процес в Україні поки що не виконує прогресивної інноваційної функції. Причому це відбувається в умовах інвестиційного «буму», відносні темпові показники якого можуть ввести в оману щодо характеру структурних змін.

Так, якщо порівнювати на темпи зростання інвестицій в основний капітал у 2003 р. з 2002 р., то можна бачити позитивну картину в контексті інноваційного розвитку: при середньому по промисловості темпі зростання 124,6% такі інвестиції у виробництво 5-го укладу збільшилися до 170,3%, 4-го укладу — 135,1%, 3-го - 115%. Однак, аналізуючи абсолютні обсяги такого прирощення, очевидно, що вони знаходяться у відповідності з показаною у табл. 1.1 інноваційно не ефективною структурою інвестування виробництв (рис. 1.3), де види діяльності ранжовано за показником загального інвестування, тому і структура зазначеного прирощення інвестицій не виглядає прогресивною.

Так, всі три види економічної діяльності, які належать до 3-го технологічного укладу, за показником абсолютного прирощення інвестицій в основний капітал продовжують входити до першої четвірки, де їм конкуренцію склали виробництва харчової промисловості, які за таким показником вийшли на перше місце. Разом на згадані чотири групи припадає 65% відсотків річного прирощення інвестицій в основний капітал. Це менше на сім процентних пунктів порівняно часткою у загальних обсягах такого інвестування, але вважати це принциповим структурним зсувом на користь інноваційної моделі зростання ще зарано. Виробництва, які належать до 5-го технологічного укладу, займають тільки 8-му позицію з 13 представлених видів промислової економічної діяльності з абсолютним прирощенням у 2003 р. тільки на 210 млн грн при загальному обсязі цих інвестицій у 509 млн грн (менше 100 млн дол. США). Очевидно, що такий інвестиційний процес не забезпечує

Таблиця 1.2

**Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал
у промисловості України за 2003 рік**

Технологічний уклад	Класифікація КВЕД (порядок видів за нумерацією кодів)	2003, млрд грн	Структура, %
5	Всього промисловість	19,726	100
	Виробництво електричного та електронного устаткування	0,509	3
	Разом 5-й уклад	0,509	3
4	Харчова промисловість та перероблення с/г продуктів	4,109	21
4	Легка промисловість	0,266	1
4	Виробництво деревини та виробів з деревини	0,207	1
4	Целюлозно-паперова промисловість; видавнича справа	0,536	3
4	Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	1,057	5
4	Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,848	4
4	Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	0,697	4
4	Машинобудування, ремонт та монтаж машин та устаткування (без виробництва електричного та електронного устаткування)	1,137	6
4	Інше виробництво не належить до інших угруповань	0,262	1
	Разом 4-й уклад	9,118	46
3	Добувна промисловість	4,523	23
3	Металургія та оброблення металу	2,032	10
3	Виробництво електроенергії, газу та води	3,544	18
	Разом 3-й уклад	10,100	51

Джерело: Капітальні інвестиції в Україні за 2003 рік: Стат. бюл. (Частина 3). - К.: Держкомстат, 2004.

інноваційне підґрунтя для розвитку української промисловості, де фактично відтворюється виробнича структура, що склалася.

На рис. 14 представлений графік, де порівнюються обсяги інвестицій в основний капітал, суми фінансування інноваційної діяльності та витрати на придбання основних засобів для інноваційної діяльності у промисловості України за 2002 рік. Три компоненти стовпчиків треба розглядати тільки для їх порівняння, сума цих величин не буде мати економічного змісту через подвійний рахунок. Числові значення пара-

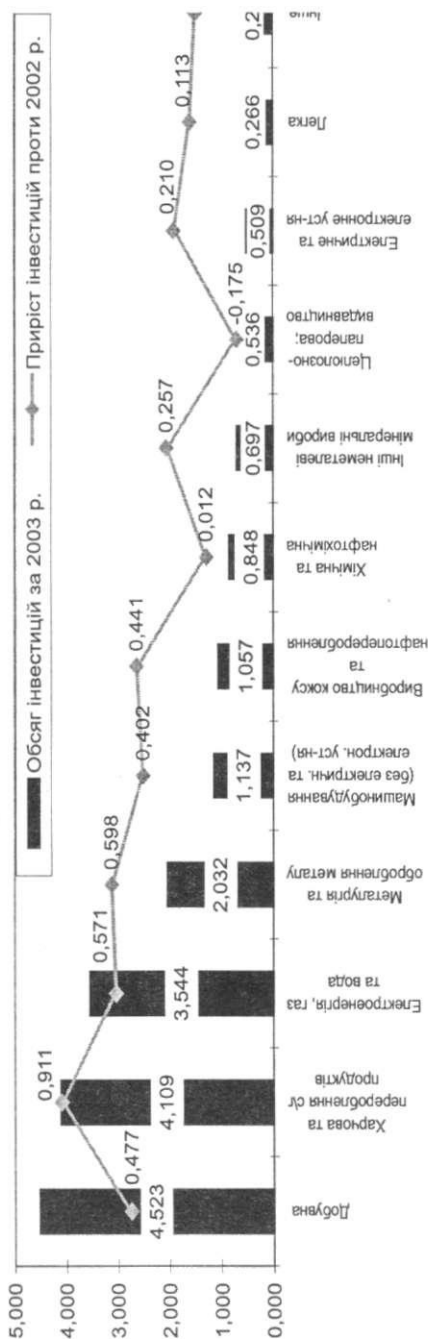

Рис. 1.3. Порівняння обсягів інвестицій в основний капітал за видами промислових виробництв в Україні в 2003 р. та приросту таких інвестицій проти 2002 р., млрд грн

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. Зб. / Держкомстат. – К., 2003; Капітальні інвестиції в Україні за 2003 рік: Стат. бюл. (Частина 3). – К.: Держкомстат, 2004.

метрів позначені на графіку лише для загальних обсягів інвестицій і обсягів придбання інноваційних основних засобів.

Аналіз вищевикладеного показує, що виробництва, які належать до 5-го технологічного укладу, не демонструють співвідношення наведених трьох характеристик, які б свідчили про активні інноваційні процеси у цьому виді економічної діяльності: інноваційні інвестиції в основний капітал складають лише 17% загальних таких інвестицій, а обсяг фінансування всієї інноваційної діяльності - 34% у цих інвестиціях. Проте інші машинобудівні виробництва, які належать до 4-го технологічного укладу, демонструють значно більшу інноваційність. Так, відношення інноваційних і загальних інвестицій у цій групі складало 49%, а всього інноваційного фінансування до всіх інвестицій в основний капітал - 154%. За показником частки інноваційних інвестицій в основний капітал у загальних інвестиціях група 5-го технологічного укладу поступається ще шести виділеним групам виробництв, які мають такі частки: легка промисловість - 59%, хімія та нафтохімія - 22%, металургія - 21%, інші виробництва - 20%, целюлозно-паперова та поліграфія - 18% і харчова промисловість - 18%. Наведені дані свідчать про те, що інноваційний процес у промисловості України ще не відповідає сучасним вимогам реалізації інноваційної моделі економічного зростання. Такий стан речей не може вважатися нормальним.

Якщо проаналізувати інноваційну ефективність інвестицій (рис. 1.5), то отримаємо результати на користь неошумпетеріанської методологічної парадигми, яка інноваційний розвиток прямо пов'язує із впровадженням нових технологій поточного технологічного укладу. Сьогодні це 5-й технологічний уклад. Із графіка рис. 1.4 очевидно, що інноваційна ефективність інвестицій є найвищою для виробництв 5-го технологічного укладу і нижчою у виробництвах 3-го укладу. Таким чином, спрямування переважної частки інвестицій в основний капітал виробництв 3-го і 4-го технологічного укладів, які позиціонуються ближче до 3-го, гальмує інноваційні процеси в Україні.

Необхідний особливий коментар для ситуації з групою машинобудування без виробництв 5-го укладу. На графіку рис. 1.4 ця група впевнено займає перше місце за інноваційною ефективністю інвестицій. Така картина ніби дає аргумент на користь політики реіндустріалізації, тобто політики переважного розвитку галузей 4-го технологічного укладу як «тверезого» реалістичного погляду на потенціал економіки України. Але зазначене перше місце є результатом скоріше драматичного недоінвестування цих виробництв. У цій групі спостерігається явна диспропорція між обсягами інвестицій в основний капітал і витратами на фінансування інноваційної діяльності (див. рис. 1.3). Перевищення обсягів інноваційного фінансування у півтора рази над інвестиціями в основний капітал свідчить про те, що інноваційний процес відбувається без відкриття нових виробництв і серйозної реконструкції діючих потужностей. Слід звернути увагу на те, що за обсягом інвестування ця група займає тільки 9-те місце і цей обсяг є незначним в абсолютному вимірі.

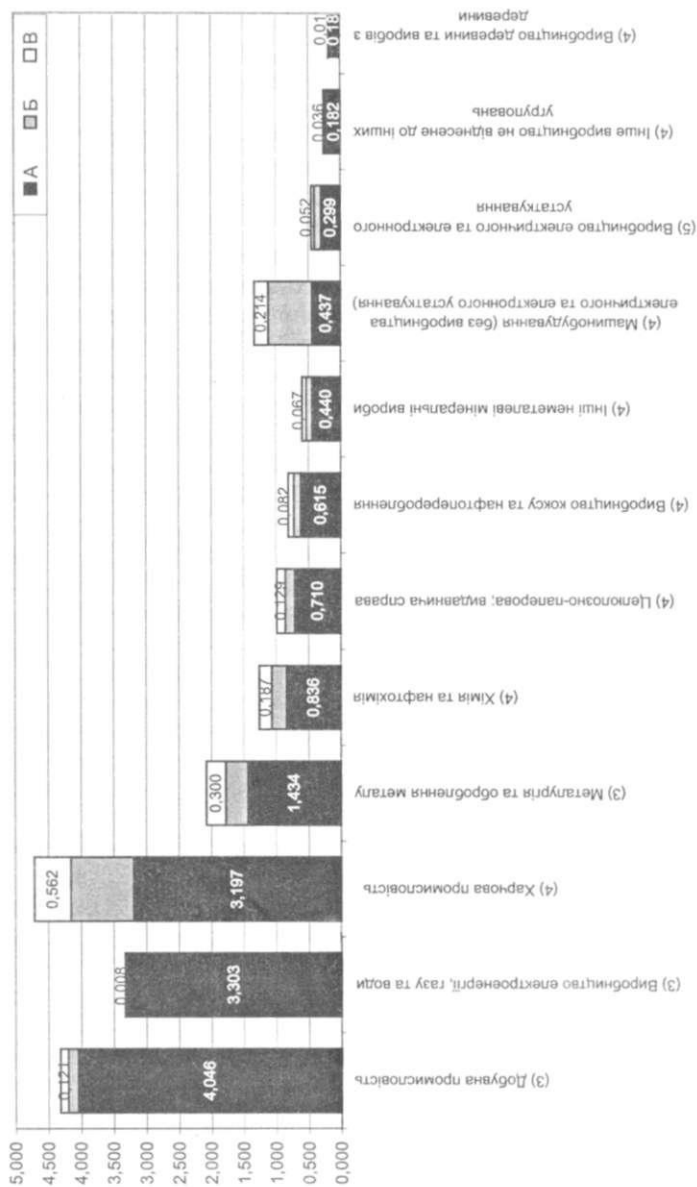

Рис. 1.4. Порівняння обсягів інвестицій в основний капітал (А), фінансування інноваційної діяльності (Б) та придобання основних інноваційних засобів (В) у промисловості України за 2002 рік, млрд. грн.

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. К.: Держкомстат, 2003; Капітальні інвестиції в Україні за 2003 рік: Стат. бюл. (Частина 3).— К.: Держкомстат, 2004.

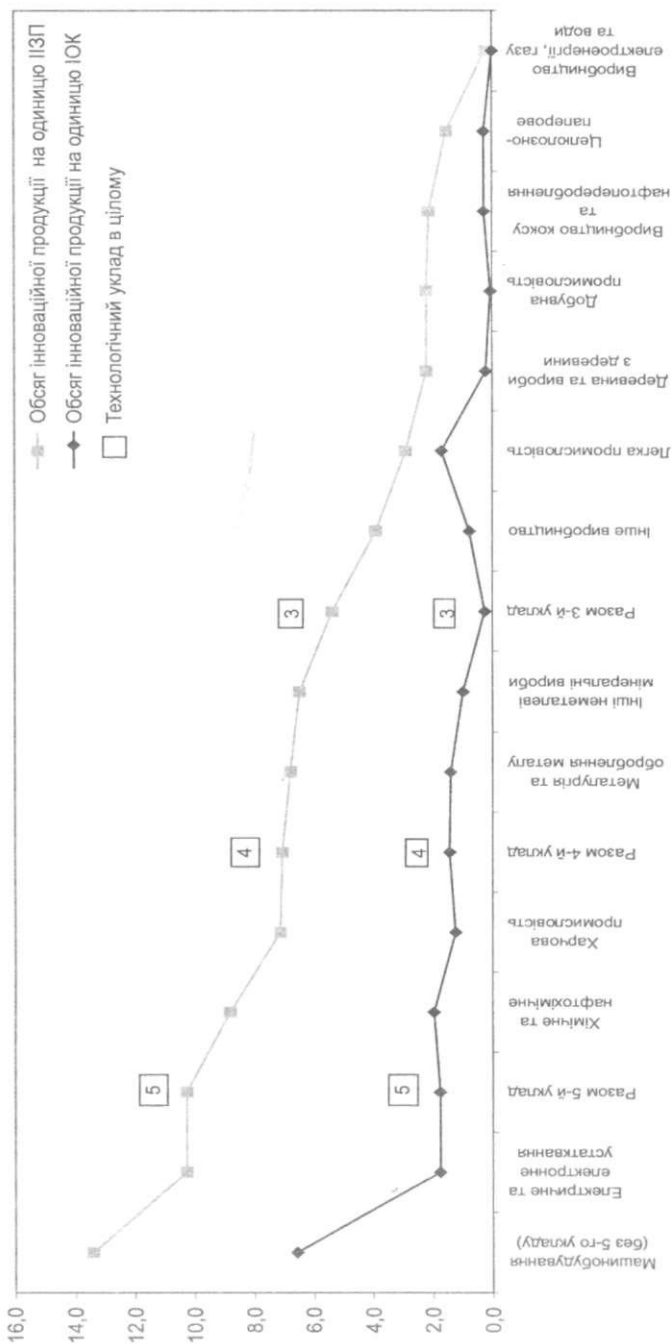

Рис. 1.5. Інноваційна ефективність інвестицій в основний капітал (ІОК) та інноваційних інвестицій в засоби виробництва (ІІЗВ) в промисловості України в 2002 р., грн.

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. — К.: Держкомстат, 2003; Капітальні інвестиції в Україні за 2003 рік: Стат. бюл. (Частина 3). — К.: Держкомстат, 2004.

Більш природною виглядає пропорція групи виробництв харчової промисловості — значному обсягу фінансування інноваційної діяльності (1-е місце по промисловості) відповідає великий обсяг інвестицій в основний капітал.

За інноваційною теорією економічного розвитку вільний капітал, що нагромаджується у кризовій фазі економічного циклу, мусить інвестуватися в науково-технічні інновації, нові виробництва, створювати нові галузі пануючого технологічного укладу, що характеризує сутність та характер необхідної структурної трансформації перехідної економіки. Інвестиційна підтримка традиційних виробництв, маючи сенс в інших аспектах політики, не належить до заходів інноваційної структурної перебудови, яка так необхідна сьогодні економіці України.

Технологічні зміни, особливо на теренах впровадження базових та інфраструктурних науково-технічних інновацій, є безпосередньо пов'язаними з виробництвом нових наукомістких інвестиційних товарів, які потребують значних цілеспрямованих інноваційних капітальних витрат. Тому за низького рівня інноваційного інвестування країна втрачає потенційні можливості динамічного розвитку, навіть маючи чималі наукові та проектно-конструкторські розробки своєї науково-технічної сфери.

Ефективна інноваційна політика має забезпечити дійовий механізм інвестування масштабних структурних змін на користь виробництв 5-го технологічного укладу, ключовими технологіями якого є інформаційні. Існуючі державні науково-технічні програми сьогодні не забезпечують досягнення такого кінцевого результату. Міністерства та відомства обтяжені необхідністю підтримки традиційних виробництв, не мають достатніх коштів для інноваційної трансформації своїх галузей. Недержавні комерційні структури ще не можуть здійснювати довгострокові проекти, які б забезпечували базові технологічні зміни. Іноземні інвестиції здебільшого спрямовані на підтримку традиційних для України виробництв, які мають експортну перспективу у короткостроковому періоді.

Важливо ширше і масштабніше спрямовувати інвестиційні потоки у розвиток інформаційної економіки. Державна інноваційна політика повинна стати найважливішою підмогою стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, що створить надійну технологічну базу для довгострокового економічного зростання. Головною метою такої політики є стратегічна орієнтація розвитку виробництва на створення і широке застосування принципово нових технічних та організаційних рішень, комплексних технологічних систем, ефективне впровадження науково-технологічних розробок, забезпечення соціально-економічних, організаційних і правових умов для постійного відтворення та ефективного використання науково-технічного потенціалу.

Широке вживання в літературі поняття «інформаційна економіка» ще не призвело до відпрацювання чіткої загальновизнаної дефініції цієї категорії. Використання даного поняття зустрічається як синонімічне позначення явищ інформаційної інфраструктури, електронної комерції, ви-

користання та комерціалізації Інтернет тощо. Зустрічаються такі назви як «е-економіка», «нова економіка». Такий підхід часто ототожнює інформаційну економіку з економікою обробки, передавання (отримання) і зберігання інформації чи інформаційних продуктів, залишаючи у затінку процес їх створення. Це звучує категорію інформаційної економіки, робить її менш ефективною у ракурсі формування концепцій розвитку, бо акцентує увагу переважно на формах споживання інформаційних продуктів і технологій. Для ілюстрації наведемо таке визначення: «Інформаційне суспільство можна виділити як об'єкт розгляду тільки фіксує середовище специфічного розвитку цього об'єкта — Інтернет» [48].

Проте системоутворюючою ідеєю концепції інформаційної економіки і, відповідно, інформаційного суспільства є використання знанневої інформації як ключового фактора сучасного (5-го) технологічного укладу для продукування конкурентоспроможного на світовому ринку нового продукту, не обов'язково інформаційного, але такого, який, маючи масовий збут, забезпечує економічне багатство і розвиток країн-продуцентів.

Суттєвим недоліком здійснюваної в Україні інноваційно-інвестиційної політики залишається її переважна спрямованість на управління «процесом», а не «кінцевими результатами» прогресивних технологічних змін - створення і реалізацію конкурентоспроможних на вітчизняному та світовому ринках масових інноваційних продуктів. Навіть ті недостатні кошти, що виділяються для цього, як правило, розпорошуються і не утворюють матеріально-технічне підґрунтя стимулів та необхідних організаційно-технологічних умов ефективної роботи, хоча б, найкращої частини нашого науково-технічного та виробничого потенціалу. Тому при удосконаленні інвестиційно-інноваційної політики важливо створювати стимулююче економіко-правове середовище саме тим інвестиціям, які направляються у виробництва, що забезпечують позитивні інноваційні результати щодо створення масової конкурентоспроможної високотехнологічної продукції.

Формування стимулюючої інвестиційно-інноваційної політики, орієнтованої на економічне зростання, має здійснюватися з урахуванням комплексного підходу, який охоплює елементи як загальної макроекономічної політики щодо розбудови сприятливого інвестиційного середовища для реалізації інноваційних проектів, так і спеціальних стимулів для інвестування інноваційних технологічних змін, які слід запроваджувати на державному рівні. Стратегія здійснення такої політики може включати реалізацію наступних управлінських заходів.

1. *Пряме державне фінансування інноваційних інвестицій з реалізації програм структурної перебудови економіки:* підтримка утворення та розвитку нових конкурентоздатних наукомістких галузей та виробництв, які складуть основу матеріально-технічної бази довгострокового економічного зростання країни: насамперед це стосується до таких галузей як біотехнологія, аерокосмічний комплекс, інформаційні технології, виробництво нових матеріалів тощо.

2. *Пряме державне фінансування інвестицій у розвиток сучасної інноваційної інфраструктури*: активна підтримка процесів розвитку транспортних та комунікаційних мереж, особливо інформаційних, які з'єднані з європейською та світовою інфраструктурою бізнесу; важливими елементами інноваційної інфраструктури є забезпечення умов для підвищення мобільності робочої сили та її інноваційної перекваліфікації.

3. *Застосування системи пільг щодо податку на прибуток за умови його використання на інноваційні інвестиції*. При цьому слід запроваджувати галузеву диференціацію податкових пільг та їх гнучкість у залежності від цілей та завдань національної політики технологічних змін. Важлива чітка спрямованість інноваційних податкових пільг на реальний кінцевий результат виробництва — випуск та реалізацію конкурентоздатної інноваційної продукції. У цьому контексті є необхідність запровадження статистичного обліку щодо обсягів та результатів використання інвестиційно-інноваційних податкових пільг.

4. *Введення системи податкового кредитування приросту обсягів витрат підприємств на дослідження та розробки*: інвестування технологічних інновацій неможливе без зростання обсягів науково-дослідних робіт, пов'язаних з адаптуванням новітньої технології до конкретних умов виробництва, де вони впроваджуються. Підвищені витрати такого роду на стадії впровадження та перших років випуску нової продукції потребують створення нормативної бази для можливості більш рівномірного розподілення їх обсягів на весь період життєвого циклу інновації.

5. *Запровадження системи стимулювання кооперації науки і виробництва в інноваційному процесі*: встановлення пільгового режиму оподаткування та норм утворення і припинення діяльності організаційних форм, які здійснюють кооперативні науково-дослідні та впроваджувальні роботи спільною діяльністю науково-дослідних установ та виробничих підприємств, банківських і фінансових організацій, які інвестують наукоємні технологічні зміни.

6. *Забезпечення сприятливих торговельних умов для розвитку процесів ефективного формування конкурентоздатного національного товаровиробника інноваційних продуктів*: проведення відповідної торговельної політики з елементами підтримуючого протекціонізму, заохочення проєктів спільних досліджень та розробок, які надають доступ до високих сучасних технологій, заохочення іноземного інвестора утворювати спільні підприємства, які виробляють наукоємну продукцію, зокрема з найбільш перспективних інноваційних напрямків — інформаційні технології та біотехнології, впровадження міжнародних стандартів для вітчизняних виробництв.

7. *Стимулювання інвестицій у технопарки, інкубатори, інноваційні центри*, інші трансферні та інфраструктурні фірми, які сприяють впровадженню нових технологій у виробництво.

8. *Удосконалення інвестиційної політики щодо міжнародного трансферу технологій*: підвищення ефективності організаційно-економічного

механізму, що створює політичні, правові та економічні умови для зростання притоку виробничого іноземного капіталу для забезпечення досягнення державних цілей інноваційного розвитку, а також активізує експорт вітчизняних технологій.

Висновки

1. Трансформаційні процеси в економіці, пов'язані з глобалізацією світового господарства та формуванням основ постіндустріального суспільства, роблять особливо актуальним вивчення тенденцій розвитку світового суспільства в новому столітті і визначення перспектив економіки України щодо її інтеграції у світову економічну систему на засадах рівноцінного партнерства. Це висуває нові вимоги до прогнозування та стратегічного управління інноваційним розвитком, що вимагає узагальнення та обґрунтування теоретичних засад інноваційної стратегії розвитку.

2. Основним завданням при реалізації політики інноваційного розвитку в країні має бути створення національної інноваційної системи, спроможної поєднати систему генерації нових знань (науку), їх розповсюдження (освіту й підвищення кваліфікації) та стимулювання ділової активності підприємств, в межах якої можуть бути реалізовані програми і проекти створення конкурентоспроможної на світовому ринку продукції та послуг, що ґрунтуються на використанні прогресивних виробничих технологій.

3. Вирішити проблему перетворення науки на визначальний фактор реформування економіки можливо лише за умов послідовної державної науково-технологічної політики, в основі якої лежить *забезпечення інноваційної безпеки країни, визначення і реалізація стратегічних пріоритетів науково-технічного розвитку та створення через заходи державного регулювання сприятливих інвестиційних умов для підприємств*, що активно впроваджують інновації. Перед економікою сьогодні стоїть також завдання *розвитку потужного інноваційного сектора з інфраструктурою*, спроможною поєднати інноваційну пропозицію та попит на інновації.

4. На сьогодні особливо актуальним є вивчення і узагальнення реальних механізмів перетворення нових знань у продуктивні або технологічні нововведення, а також пошук нових управлінських рішень для підвищення ефективності інноваційних процесів у промисловості. Важливу роль при цьому має відігравати перехід до інноваційного розвитку економіки, який висуває головним завданням підвищення інноваційної активності підприємств на шляху використання в базових галузях найсучасніших досягнень науки і техніки — *шформативно-комунікаційних технологій, біотехнологій, нових матеріалів, ресурсо- та екологічних технологій тощо*.

5. В Україні накопичено великий масив вітчизняних винаходів, створення мінімально достатніх умов для використання яких спроможне надати потужний поштовх розгортанню інноваційних процесів в країні і в перспективі створити умови для спонтанної ліквідації «вузьких місць» національної інноваційної системи під впливом ринкових стимуляторів.

6. Однією з головних проблем впровадження концепції знаннєвої економіки є необхідність значних інноваційних інвестицій для її реалізації. Тому динамізм економік країн, що розвиваються, прямо залежить від їх спеціальних неординарних зусиль і спеціальної інвестиційної політики проривного типу. Цей висновок є дуже важливим для українського політикуму, переважна більшість якого обмежується деклараціями щодо прихильності до «інноваційного вектора економічного зростання», продовжуючи зволікати із запровадженням діючих заходів для стимулювання інноваційних інвестицій у прогресивну структурну перебудову української економіки.

Відносний інвестиційний потенціал України є досить великий. Наявна пропорція капіталоутворення притаманна країнам, які здійснюють активну політику економічного зростання: накопичення запасу капіталу за рахунок зменшення споживання. Однак в Україні, хоча зростання і відбувається, але потенціал внутрішнього інвестування не реалізується повною мірою. Цей парадокс пояснюється неефективною структурою капітальних вкладень, яка не відповідає інноваційній стратегії зростання. Конкретне інноваційно-технологічне наповнення капіталоутворення залишається вкрай не задовільним.

7. Стратегія здійснення такої політики може включати реалізацію наступних управлінських заходів:

- пряме державне фінансування інноваційних інвестицій з реалізації програм структурної перебудови економіки;
- пряме державне фінансування інвестицій в розвиток сучасної інноваційної інфраструктури;
- застосування системи пільг щодо податку на прибуток за умови його використання на інноваційні інвестиції;
- введення системи податкового кредитування приросту обсягів витрат підприємств на дослідження та розробки;
- запровадження системи стимулювання кооперації науки і виробництва в інноваційному процесі;
- забезпечення сприятливих торговельних умов для розвитку процесів ефективного формування конкурентоздатного національного товаровиробника інноваційних продуктів;
- стимулювання інвестицій у технопарки, інкубатори, інноваційні центри, інші трансферні та інфраструктурні фірми, які сприяють впровадженню нових технологій у виробництво;
- удосконалення інвестиційної політики щодо міжнародного трансферу технологій: підвищення ефективності організаційно-економічного механізму, що створює політичні, правові та економічні умови для зростання притоку виробничого іноземного капіталу для забезпечення досягнення державних цілей інноваційного розвитку, а також активізує експорт вітчизняних технологій.